

יום הנכה הבינלאומי: ישראל בסקר האירופאי החברתי (ESS)

ד"ר אירית אדלר

במהלך השנים 2002 עד 2012 נאספו בישראל נתונים של **הסקר החברתי האירופי (European Social Survey)**. הסקר החברתי האירופי (ESS) הינו פרויקט תשתית במדעי החברה שנועד לקדם מחקר והוראה ומדיניות ציבורית. מטרתו ליצור בסיס נתונים על עמדות, ערכים והתנהגויות והשינויים בהם לאורך זמן. המטרה היא לחזור על הסקר מידי שנתיים לצורך יצירת מאגר נתונים איכותי למעקב השוואתי אחר שינויים חברתיים. הפרויקט הינו פרי יוזמה של קבוצת מחקר באירופה במימון ועידוד הקרן האירופית למדע והאיחוד האירופי. ביזמת האקדמיה הלאומית למדע הצטרפה ישראל לסקר והשתתפותה מנוהלת על-ידי משרד המדע, הטכנולוגיה והחלל.

למערך הסקר החברתי האירופאי יתרון מרכזי בכך שהוא חוזר על שאלות הליבה מידי שנתיים. מאפיין זה מאפשר מעקב אחר עמדות על פני זמן וזיהוי התחומים בהם חלו שינויים, או שבהם מתגלה יציבות בעמדות החברתיות. בשל השאלון האחד ומערך הדגימה הקפדני ניתן לומר במידה רבה של ביטחון כי שינויים או יציבות בתוצאות משקפים תהליכים חברתיים אמיתיים. הדו"ח מציג ממצאים השוואתיים מהסקר החברתי האירופי עבור ישראל ועבור ישראל בהשוואה למדינות שהשתתפו בסקר, בשנים 2002, 2008, 2010 ו-2012.

במסגרת הסקר חברתי האירופאי נשאלו המשתתפים בכל המדינות בכל הסבבים האם הם מוגבלים בצורה כלשהי בפעילויות היום יום שלהם בגלל מחלה מתמשכת או נכות, חולשה או בעיה נפשית כלשהי. כמו כן, נשאלו המשתתפים מהו התיאור המתאים ביותר עבורם בשבוע האחרון. תרשים 1 מציג את שיעור המוגבלים במידה רבה בפעילויות היום יום שלהם¹ וכן את שיעור העונים כי הם חולים או נכים באופן קבוע בישראל בשנים 2002, 2008, 2010 ו-2012. מנתוני התרשים ניתן לראות כי שיעור המוגבלים במידה רבה בפעילות היום יום שלהם בגלל מחלה מתמשכת, נכות או בעיה נפשית נותר יחסית קבוע

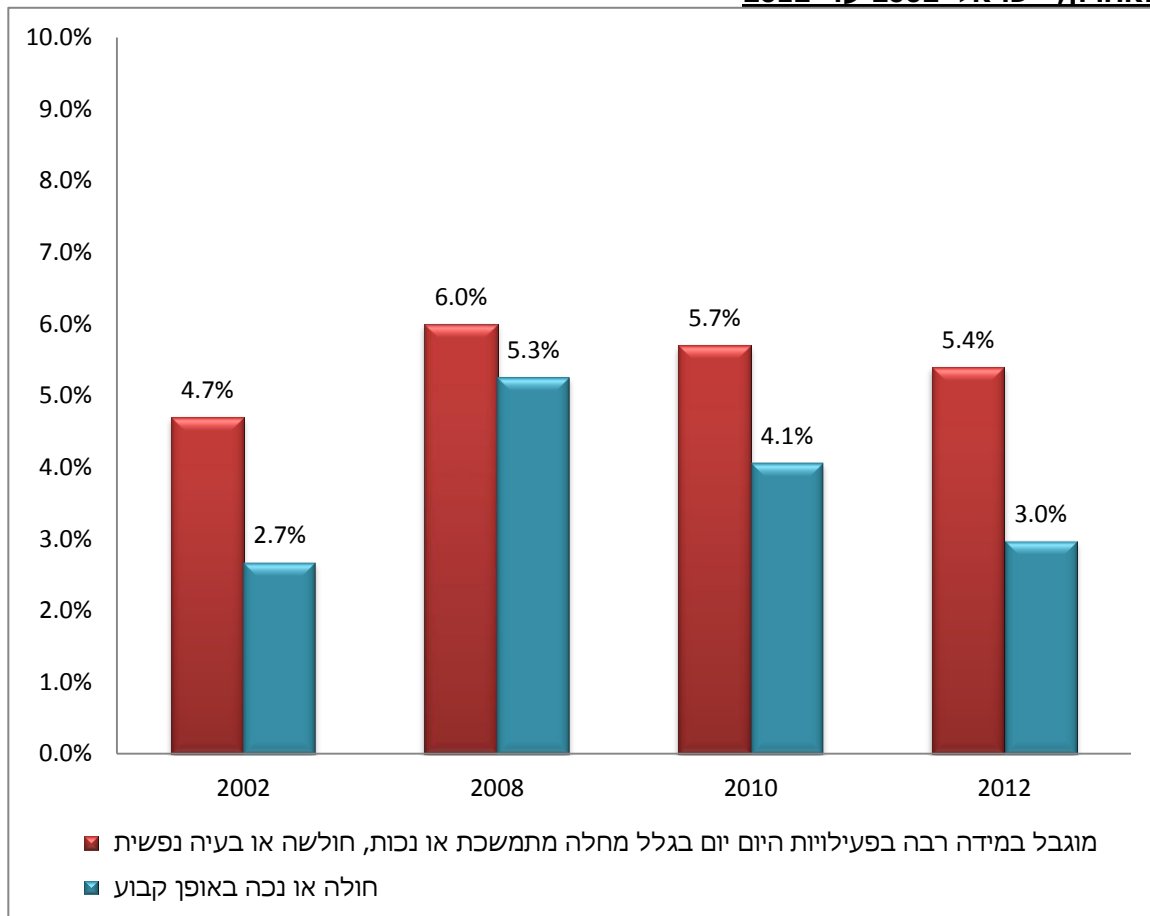
¹ 14.6% מהמשיבים מוגבלים במידה רבה או מסוימת.

חשוב לציין כי שאלה זו היא שאלה המבקשת מהמשיבים להעריך במידה סובייקטיבית את המידה בה הם מוגבלים בפעילות היום יום שלהם. בדו"ח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לרגל היום הבין-לאומי למען זכויות אנשים עם מוגבלות מצוין כי ל-14% מהאוכלוסייה בגיל 20 ומעלה יש מוגבלות תפקודית חמורה כלשהי. מוגבלות תפקודית חמורה הוגדרה כאדם מי שמתקשה קושי רב, או שכלל אינו יכול לעשות לפחות אחת מהפעולות הבאות: לראות, לשמוע, ללכת או לעלות במדרגות, להתלבש או להתרחץ בעצמו, לזכור או להתרכז.

http://www.cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=201511325

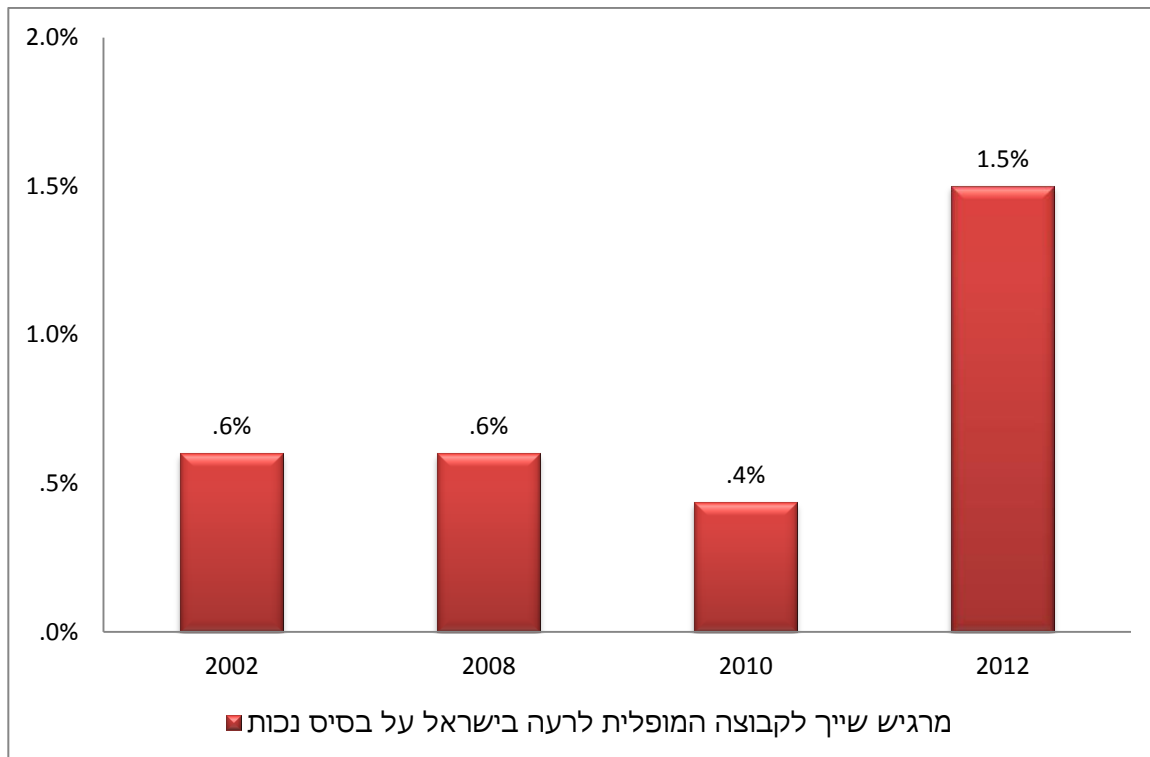
בישראל לאורך העשור האחרון (כחמישה אחוזים מכלל המדגם), כך גם שיעור החולים או הנכים באופן קבוע.

תרשים 1: שיעור המוגבלים בפעילות היום יום שלהם ושיעור החולים או הנכים באופן קבוע בשבוע האחרון, ישראל 2002 עד 2012

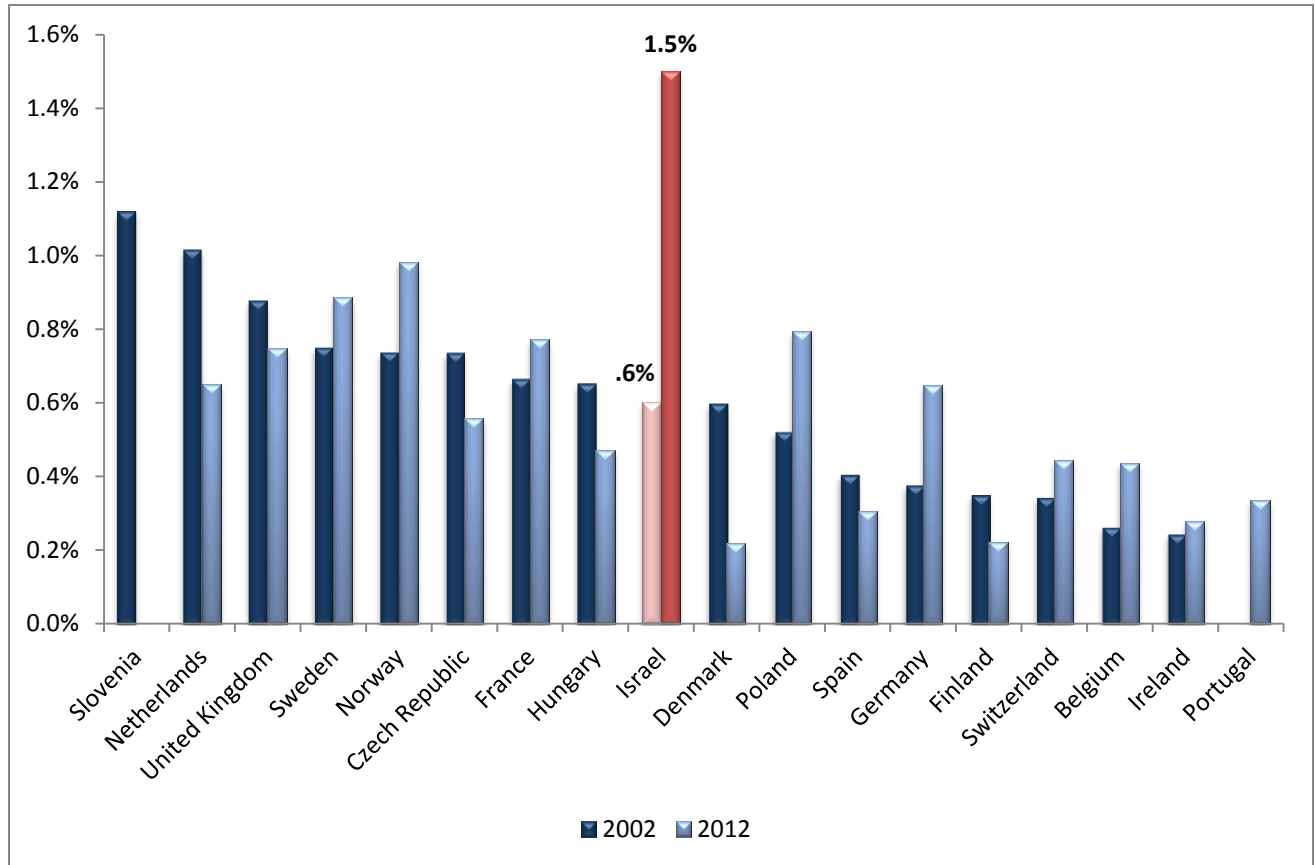
בשלב הבא נבחנה תחושת אפליה על בסיס נכות. במסגרת שאלון הליבה נשאלים המשיבים בכל אחד מהסבבים האם הם מתארים עצמם כמשתייכים לקבוצה המופלת לרעה במדינה בה הם חיים. המשיבים שענו בחיוב נשאלים על איזה רקע קיימת אפליה כנגד הקבוצה שאליה אמרו שהם משתייכים. תרשים 2 מציג את שיעור המשיבים שאמרו שהם חברים בקבוצה המופלית לרעה בישראל על בסיס נכות בשנים 2002 עד- 2012. מנתוני התרשים עולה כי שיעור המשיבים שענו כי הם משתייכים לקבוצה המופלית לרעה על בסיס נכות הוא נמוך ביותר לאורך העשור האחרון. נראה כי קיימת יציבות בשנים 2002, 2008 ו- 2010 (כחצי אחוז מהמשיבים במדגם), אך בשנת 2012 חלה עליה משמעותית בשיעור המשיבים כי הם חברים בקבוצה המופלית לרעה על בסיס נכות ושיעורם עולה ל- 1.5 אחוזים מהמדגם. עם זאת, חשוב לזכור כי עדיין מדובר בשיעור נמוך

תרשים 2: שיעור המרגישים שייכים לקבוצה המופלית לרעה על בסיס נכות, ישראל 2002-2012

בחינה השוואתית של ישראל מול המדינות האירופאיות שהשתתפו בסבב הראשון (2002) ובסבב השישי (2012) מעלה כי בישראל חלה העלייה הגדולה ביותר בשיעור המשיבים המרגישים שייכים לקבוצה המופלית לרעה על בסיס נכות בעשור שחלף. תרשים 3 מציב את ישראל במקום הראשון מבין 18 המדינות בשנת 2012 בשיעור המשיבים המרגישים שייכים לקבוצה המופלית לרעה על בסיס נכות (1.5 אחוזים), בעוד בשנת 2002 ישראל דורגה במקום העשירי, עם שיעור הדומה לשיעור בדנמרק (0.6 אחוזים), שם דווקא חלה ירידה בשיעור זה ב 2012. בימים אל מסתיים איסוף הנתונים של הסבב השביעי ויהיה מעניין לעקוב אחר התופעה ולבחון האם אכן מדובר במגמה של עלייה.

תרשים 3: שיעור המרגישים שייכים לקבוצה המופלית לרעה על בסיס נכות, ישראל 2012-2002

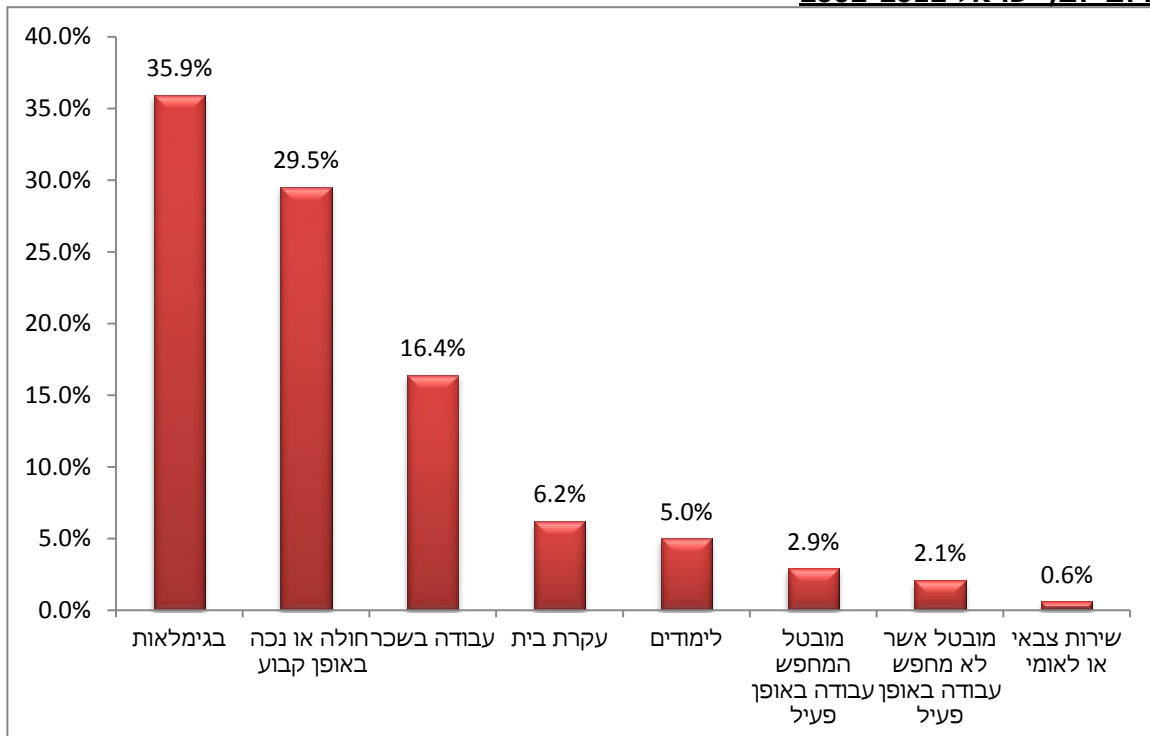

בשל מספר המקרים הקטן בכל סבב של החולים או הנכים באופן קבוע ושל המשיבים המרגישים שייכים לקבוצה המופלית לרעה על בסיס נכות, ובשל היציבות היחסית של התפלגות התשובות בסבבים בהם השתתפה ישראל, אוחדו מדגמי כל הסבבים כדי לאפשר קבלת אומדנים יציבים יותר של התופעה.²

² נבדקה גם התפלגות השאלות הללו בהשוואה אירופאית, וגם שם השיעורים של החולים או הנכים באופן קבוע ושל המשיבים המרגישים שייכים לקבוצה המופלית לרעה על בסיס נכות נמוכים ויציבים. לכן, אוחדו גם המדגמים של המדינות האירופאיות שהשתתפו בסבבים בהם השתתפה ישראל, לצורך ההשוואה האירופאית.

בשלב הבא נבדקה הפעילות העיקרית של אלה תארו עצמם כמוגבלים במידה רבה בפעילויות היום יום שלהם. תרשים 4 מציג את התפלגות הפעילות העיקרית בשבוע האחרון בקרב המוגבלים במידה רבה בפעילויות היום יום³. מנתוני התרשים עולה כי מרבית המוגבלים במידה רבה בפעילויות היום יום שלהם הם גימלאים, חולים או נכים באופן קבוע ועקרות בית (35.9% ו- 29.5% ו- 6.2 אחוזים, בהתאמה). כשישית מאוכלוסייה זו עובדים תמורת שכר (16.4%), 5 אחוזים מהם לומדים וכ- 5 אחוזים מהם מובטלים. מקרב המובטלים המוגבלים במידה רבה בפעילויות היום יום שלהם, כ- 3 אחוזים מחפשים עבודה באופן פעיל וכ- 2 אחוזים הינם מובטלים אשר לא מחפשים עבודה באופן פעיל. כדאי לציין גם כי מיעוט קטן משרת שירות צבאי או לאומי (0.8 אחוזים)⁴.

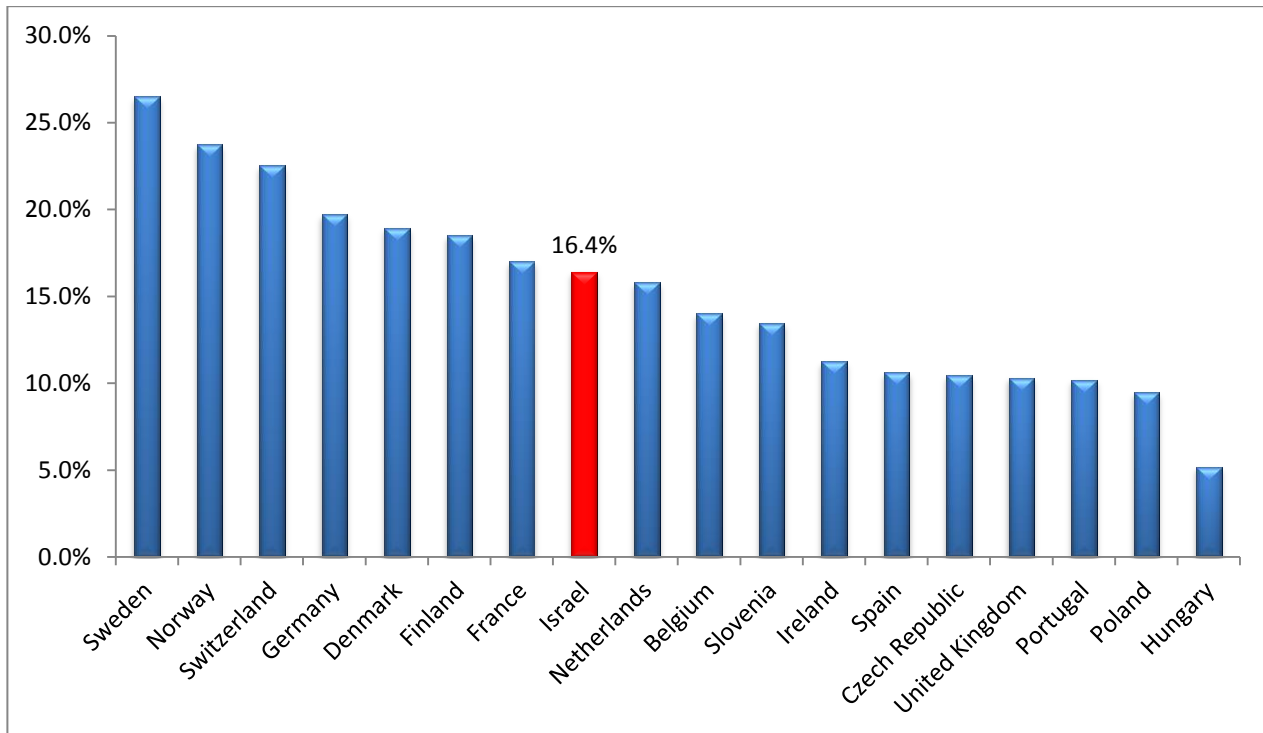
תרשים 4: הפעילות העיקרית בשבוע האחרון בקרב המוגבלים במידה רבה בפעילויות היום יום, ישראל 2002-2012

³ השאלה המופיעה בשאלון היא " ואיזה מהתיאורים הבאים הוא המתאים ביותר למה שעשית במהלך השבוע האחרון".
⁴ 1.4 אחוזים נוספים בחרו בקטגוריה "אחר".

השוואת חלקם של המוגבלים במידה רבה בפעילויות היום יום שלהם אשר עובדים ומקבלים שכר תמורת עבודתם בקרב המדינות אשר השתתפו בסקר מוצגת בתרשים 5. נתוני התרשים מציבים את ישראל במקום 8 מתוך 18 המדינות, עם שיעור דומה לצרפת ולא רחוק משיעור המוגבלים במידה רבה בפעילויות היום יום שלהם אשר עובדים ומקבלים שכר תמורת עבודתם בגרמניה, דנמרק ופינלנד (19.7%, 18.9% ו-18.5%, בהתאמה).

תרשים 5: שיעור העובדים תמורת שכר בשבוע האחרון בקרב המוגבלים במידה רבה בפעילויות היום יום, 2002-2012

לסיכום, למרות שיעורים נמוכים ביותר של משיבים המרגישים שייכים לקבוצה המופלית לרעה על בסיס נכות, ישראל מפגינה את העלייה המשמעותית ביותר בשיעור זה בעשור שבין 2002 ל-2012, עלייה שבאה לידי ביטוי בסקר שנערך בשנת 2012 ואשר מציבה את ישראל במקום הראשון מבין 18 מדינות אירופאיות בשיעור המרגישים שייכים לקבוצה המופלית לרעה על בסיס נכות. יחד עם זאת, שיעור העובדים תמורת שכר בקרב המוגבלים במידה רבה בפעילויות היום יום שלהם בישראל מציב אותה באמצע, במקום דומה למדינות כמו צרפת והולנד. לצערנו מספר המקרים קטן מידי מכדי לעשות חיתוכים נוספים כל בסיס מגדר, גיל או קבוצה אתנית, ולנתח יותר לעומק את מקורות התחושה של אפליה על בסיס נכות.